

patriarhalne družine pa je bila tolerirana patriotska drža žene Danijela Jabornega Ksaverije, roj. Pezdirc, ki je pobegnila od moža, ki so ga obsodili političnega izdajstva. Eno redkih gospodarsko aktivnih žensk 19. stoletja je predstavljala žena Ferdinanda Jelovška Marija (roj. Martinčič), uspešna »sobodajalka« na Bledu.

Dragica Čec

Zbornik soboškega muzeja 20–21 (ur. Franc Kuzmič). Murska Sobota: Pomurski muzej, 2013, 295 strani.

V sklopu mednarodnega dneva muzejev, ki se beleži 18. maja, je v soboškem gradu urednik zbornika mag. Franc Kuzmič predstavil novo dvojno številko *Zbornika soboškega muzeja 20–21*. Ponuja različne teme, tokrat bolj zgodovinsko naravnane, ki so povezane s Pomurjem oziroma na kakršenkoli način prikazujejo to regijo in v njej živeče ljudi. Zbornik ponuja 9 razprav in člankov, sledijo 3 gradiva, nato 10 poročil in ocen ter na koncu še bibliografija, ki zaokrožuje vsebino zbornika.

Najprej nam Kristina Šiplič predstavi plemiške družine in posameznike na ozemlju župnije Tišina v 18. stoletju. Plemiče oziroma družine, ki so živeli ali se le občasno pojavili na ozemlju omenjene župnije na katerem od zakramentalnih obredov, je ugotovljala s pomočjo matičnih knjig in jih tudi tabelarno predstavila. Po pregledu vseh treh matičnih knjig je našla 108 oseb plemiškega stanu, a kot pravi, so nekateri z manjšim posestvom in hišo konkretno živeli v župniji, medtem ko so drugi stalno živeli zunaj območja župnije, so pa imeli v župniji v lasti kmetijo ali dve in so v matičnih knjigah zapisani kot botri ali priče. Prav tako ne gre izključiti možnosti, da je bil komu pripisan npr. naziv *dominus*, ki ni imel nižjega plemiškega statusa, a je v lokalnem okolju užival določen ugled.

Na *Arhitekturni prostor med realnostjo in religijo: Judovska sinagoga v Murski Soboti* se je osredotočila Andreja Benko. Najprej izpostavi tipično arhitekturno pokrajino, ki v povezavi s preteklostjo blede in postaja mešanica različnih arhitekturnih in kulturnih slogov, potem poda zgodovinsko ozadje, nakar se sprehodi še po zgodovini judovskega templja kot sakralnega objekta s posebno veljavo. Čeprav je bila judovska sinagoga v Murski Soboti leta 1954 porušena, avtorica s pomočjo arhivskih virov jasno in nazorno prikaže zunanjo in notranjo podobo sinagoge. Kot ugotavlja, je bila soboška sinagoga tudi bogato dekorirana, tako v notranjosti kot zunanosti, kar je bilo sicer skladno z rabinsko in ortodoksno tradicijo.

V vizitacijo v župniji Apače leta 1822 pa se je poglobil Dušan Ščap. Na osnovi tega uradnega ka-

noničnega obiska, ki je shranjen v Pokrajinskem arhivu Maribor, predstavi cerkev, župnijsko skupnost, cerkvena predstojnika, vaškega šolskega nadzornika, babico, župnika, kaplana in šolskega upravitelja. Poleg tega pa omeni tudi druge dokumente, shranjene v drugih arhivih, ki so pomembni za župnijo v Apačah, s čimer poda smernice za nadaljnje raziskave, ki bi bile zanimive in pomembne za zgodovinsko preučevanje in raziskovanje tedanjega življenja na območju župnije Apače.

Maja Hekl se je posvetila Evangeličanskim cerkvenim občinam v Prekmurju in publikacijam med obema svetovnima vojnama. Po prvi svetovni vojni, ko je Prekmurje postalo del Kraljevine SHS, se je za prekmurske evangeličane, ki so predstavljali le majhen otoček znotraj večinsko katoliškega območja, končno le pojavila potreba po novi cerkvenoupravni ureditvi. V medvojnem obdobju se je tako zvrstilo kar nekaj pomembnih in pozitivnih dogodkov, kot na primer ustanovitev samostojnega prekmurskega evangeličanskega seniorata, ki so zaznamovali Evangeličansko cerkev v Sloveniji. Po predstavitvi vseh enajstih prekmurskih cerkvenih občin se avtorica dotakne še mesečnega časopisa *Düševni list* in publikacije *Evangeličanski kalendari*, ki sta bralce obveščala o vseh pomembnih dogodkih in sicer vselej v prekmurščini, za ohranitev katere je bila borba med evangeličani vedno živa.

Konkretno Evangeličansko cerkveno občino Križevci pa si je za preučitev izbrala Tadeja Sapač. Pri tem se je naslonila na najstarejše matične knjige za obdobje med letoma 1784 do 1800, z obdelavo in analizo katerih je predstavila delček evangeličanske zgodovine in podala konkretno podobo življenja ljudi na Goričkem konec 18. stoletja. Podatke iz matičnih knjig je ponazorila tabelarno in s pomočjo grafov, za vsako matično knjigo (krstno, pokopno oziroma mrliško in poročno) posebej, samo razpravo pa popestrila z najpogosteje zapisanimi priimki po krajih v okviru cerkvene občine Križevci.

Dejan Horvat se je posvetil Ivanu Jeriču kot dušnemu pastirju po drugi svetovni vojni. Na podlagi korespondenc med Jeričem in sombotelskim škofom ter drugih je Horvat Jeriča poskušal osvetliti kot osebnost, predvsem pa njegovo vlogo in pomen v povojnem času. Jerič je tako izpostavljen kot generalni vikar, ki poskrbi za izpraznjene prekmurske župnije, njegovo prizadevanje za verski tisk, čas aretacije in obsodbe na štiri leta zapora, potem čas, ko je bil lavantinski škof Ivan Jožef Tomažič znova imenovan za apostolskega administratorja Prekmurja in Jeričevo pastoralno delovanje v Turnišču po odpustitvi iz zapora. Izstopa predvsem Jeričev boj za verski tisk, saj verniki v Prekmurju ves čas vojne niso imeli nobenega verskega tiska v knjižni slovenščini.

V prispevku *Razumevanje pomurske kulturne krajine v obdobju baroka* Oskar Habjanič bralcu odkriva kulturno krajino, ki se v obdobju baroka v primerjavi

20-21 ZBORNİK SOBOSKEGA MUZEJA

z renesanso znajde v popolnoma novem odnosu, na eni strani do človeka, po drugi pa do narave same. Avtor tako pride do zaključka, da nam natančnejša topografija pomurske krajine obdobja baroka izriše značajske poteze, tako zaznamovane na širšem takratnem srednjeevropskem prostoru. Vloga in pozicija kulturne krajine, ki si jo je človek 17. stoletja s prihodom eksotizma in tropskih sadežev popolnoma podredil, pa se je umeščala med relacijo mestodvorec-narava, kajti prvo je dajalo zavetje, drugi je dajal udobje, tretja pa hedone.

Marko Vugrinec približa bralcu prekmursko regionalno identiteto, za katero ugotavlja, da je močno izražena, predvsem pa živa. Prispevek je naslovil *Prekmurska regionalna identiteta: bogastvo razlik na majhnem prostoru*, v njem pa izpostavi in predstavi glavne elemente prekmurske identitete, ki so v prvi vrsti jezikovni, potem naravne in kulturne prvine dediščine, tipično kulturno pokrajino in druge elemente, kot so kulturne, etnične in verske značilnosti, bogato tradicijo in simbole, ki na svojevrsten način predstavljajo pokrajino. Avtor prispevka si poleg tega prizadeva določiti tudi nekatere smernice razvoja pokrajine pri turistični ponudbi, gospodarskih strukturah in čezmejnem sodelovanju.

Marjan Makovec pa je vzel pod drobnogled *Gasilsko zavarovalno društvo Gornji Slaveči – Ognjeno*

društvo Gornji Slaveči, ki je bilo ustanovljeno leta 1946. Naloga tega »ognjenega društva« kot drugih podobnih na zahodnem Goričkem je predvsem organizacija solidarnostne pomoči med člani v denarni in materialni obliki ob prizadetosti zaradi požara. Makovec v prispevku podrobno predstavi primerjavo prvega in sedanjega pravilnika društva, povzetke zapisnikov občnih zborov od 1946–2013 ter poimensko 120 prvih članov društva, ki so bili razdeljeni v tri razrede, vsak pa se je delil še na dva, kar je bilo odvisno od velikosti premoženja. Sedanje društvo ima le dva razreda, deluje po pravilniku iz leta 1987, šteje pa okrog 100 članov.

Gradiva so prispevali trije avtorji. Kot prva je Mateja Žižek obdelala vsebino slovenskih pisem Avgustu Pavlu. Gre za 159 pisem, ki so se ohranila v Pavlovi zapuščini in jih je od njegove hčerke Judite odkupil Pomurski muzej iz Murske Sobote. Največ pisem, to je 86, je od Vilka Novaka, v njih pa je govora predvsem o literarnih temah, prevajanju slovenščine v madžarščino in obratno ter druge teme, nekatere prav zasebnega značaja. Ostalih 73 pisem pa je od raznih drugih dopisovalcev, ki Pavla naslavljajo z različnimi prošnjami, vprašanji, mnenji in drugimi informacijami, kot na primer obveščanje o različnih dogodkih iz pokrajine ob Muri.

Kdaj in zakaj je bila beltinska grofica Maria Zichy pri papežu, je ugotavljal Peter Sraj. Grofica Maria Iphigenia Zichy (1883–1977) je namreč redno zapisovala pomembne družinske dogodke in eden takih je bil prav gotovo povabilo za osebno avdienco 20. decembra 1929 pri papežu Piju XI, ki je bil sošolec in študijski prijatelj strica Ferija (Franza Zichyja). Za spomin na strica, ki mu je bilo usojenih samo dobrih 30 kratkih življenjskih let, je k nogam svetega očeta položila križ, papež pa ji je po silno milostljivem pogovoru in blagoslovu predal rožni venec iz karniola.

120 let gasilske zveze v Pomurju (1893–2013) pa predstavi Antun Novak. Leta 1893 je bilo namreč ustanovljeno prvo združenje prostovoljnih gasilskih društev na Murskem polju in od takrat tudi v Ljutomeru neprekinjeno deluje gasilska zveza. Avtor izpostavi zvezo murapoljskih prostovoljnih gasilskih društev Ljutomer, potem zvezo prostovoljnih gasilskih društev za politični okraj Ljutomer, gasilske župe oziroma združenja prostovoljnih gasilskih društev po okrajih in občinah ter okrajne, občinske, mestne in gasilske zveze v Pomurju s poudarki na določenih letnicah.

Med *Poročili in ocenami* je prvo prispevala Jelka Pšajd z naslovom *Nova pridobitev*. Gre za 10 zvezkov/pesmaric, ki jih je Pomurski muzej pridobil od zasebnega zbiralca, pričajo pa o dragoceni pisni dediščini Slovenskih goric. Zápise ljudskih pesmi in zdravnih receptov iz obdobja 1840–1950 različnih avtorjev in avtoric, zapisanih v prleščini, je Pšajdova v prispevku tudi na kratko predstavila.

Monika Čuš nas v prispevku *Muzej reje ljuto-*

merskega kasača in pravezanja kasaških dirk popelje na sprehod po Muzeju ljutomerskega kasača, za odprtje katerega je zaslužen Kasaški klub Ljutomer. Kot pravi, so s projektom muzeja želeli Ljutomer in Ljutomerskega kasača umestiti na zemljevid evropske športne kulturne dediščine, zasnovan pa je tako, da povezuje arhivistiko, informatiko, muzeologijo in etnologijo.

Kako je biti jud v Mariboru in Lendavi, se sprašuje Marjan Toš. Govora je o široko zastavljenem projektu o dunajski judovski identiteti iz zornega kota znanega fotografa Petra Rigauda, o avtorsko zasnovani razstavi z naslovom *Biti Jud*, ki je bila najprej na ogled v mariborski Sinagogi, nato pa so jo preselili še v Lendavo, v predverje tamkajšnjega Doma kulture.

Sledi pet poročil Franca Kuzmiča, in sicer najprej predstavi *Knjigo o radgonskem kotu*, v kateri avtorica Andrea Haberl Zemljič raziše in prikaže stanje slovenskega jezika štajerskih Slovencev v Radgonskem kotu. Delo, ki je razdeljeno na uvod in štiri sklope, ki prikazujejo Radgono z domala vseh področij v preteklosti in sedanjosti, je nedvomno osnova za razumevanje položaja Slovencev v avstrijski zvezni deželi Štajerski.

Zatem se je Kuzmič lotil slovnice prekmurskega jezika, ki jo je leta 1942 pripravil dr. Avgust Pavel. Dolga leta je slovnica ostala v rokopisu, leta 2013 pa jo je Marija Bajzek Lukač iz madžarskega jezika prevedla v slovenski knjižni jezik, in sicer tako, da je na levi strani ohranjen izvirnik, na desni pa ustrezen slovenski prevod. Na koncu pa so dodane še razprave in zapisi različnih znanstvenikov in dobrih poznavalcev prekmurskega jezika.

V nadaljevanju se Kuzmič dotakne faksimil *Zgodb vogerszkoga králesztva*, ki jih je izdal KUD Jožef Košič Bogojina. Delo je napisal duhovnik in prekmurski pisec Jožef Košič leta 1848, in sicer, kot se domneva, naj bi pri pisanju tega dela uporabljal Krempljeve *Dogodivščine štajerske zemlje* (1845) kot tudi druge razne učbenike in madžarske zgodovinske knjige.

Kuzmič opozarja na še dvojice faksimil, na *Faksimile molitvenika Kniga molitvena* in na *Malo Biblio z-kejpami*. Pri prvi gre za Knigo molitveno iz leta 1783, ki jo je pripravil Mikloš Kuzmič (1737–1804) za župnike in vernike Slovenske okrogline. Avtor Male Biblije pa je Jozsef Gerely (1871–1915), ki jo je na Ivanocyjevo prošnjo prevedel Peter Kolar (1855–1907), tedanji kaplan v Turnišču. Prvič je v prekmurščini izšla leta 1897 in drugič, nekoliko spremenjena in izpopolnjena, leta 1898.

Zadnji dve poročili oziroma oceni je pripravil že omenjeni Marjan Toš, ki predstavi in ovrednoti vsebino dveh del Ota Lutharja. Prva je *Dežela senc* (*spomin na izgon in izginotje judovske skupnosti v Prekmurju*), ki jo je Luthar pripravil v sodelovanju z Martinom Pogačarjem, gre pa za publikacijo z izjemno sporočilno vrednostjo in vsemi lastnostmi dobrega učnega pripomočka za poučevanje in spominjanje o holokav-

stu. Kot skuša ta publikacija odgovoriti na vprašanje, zakaj se je zgodil eden najbolj žalostnih prizorov človeške zgodovine, tako drugo delo z naslovom *Po robovih spomina*, ki je prijetna obogatitev slovenskega zgodovinopisja, na zgodovinskih izhodiščih na podlagi najnovejših ugotovitev gradi razmišljanja o uničenju prekmurske judovske skupnosti v tragediji holokavsta.

Zbornik zaokroža bibliografija slovenskega filozofa Franceta Vebra (1890–1975) z dodanimi deli drugih o filozofu Vebri, kar je zbral Franc Kuzmič.

Izbor besedil v *Zborniku soboškega muzeja* 20–21 vabi k branju vse, ki jih zanimajo manj znani izseki iz pomurske preteklosti, iz pokrajine, ki je še vedno najbolj odmaknjena in med najmanj poznanimi v Sloveniji. Prispevki, ki so jih pripravili avtorji iz različnih ustanov in različnih poklicev, tudi številni mladi avtorji, iz različnih zornih kotov podajajo bogastvo pomurske kulturne dediščine ter jo tako približujejo ne le lokalnemu prebivalstvu, ampak tudi širši bralni publiki.

Klaudija Sedar

Ignacij Voje: *Od Osmanov do Celjanov. Utrinki preteklosti. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2014, 222 strani.*

Ignacij Voje, upokojeni dolgoletni profesor na oddelku za zgodovino ljubljanske filozofske fakultete, nas je skoraj natanko ob svoji 88-letnici presenetil z novo monografijo, ki nekako zaokrožuje njegovo večdesetletno sodelovanje z najstarejšo slovensko založbo. Kot je v spremni besedi jedrnat zapisal njegov naslednik Vasko Simoniti, za prijazno in enostavno napisanimi zgodovinskimi črticami dejansko stoji zgodovina balkanskega vrtiljaka nasprotujočih si strasti in sil. V knjigo povezana besedila, razdeljena v tri tematske sklope, se večidel res nanašajo na zgodovino zahodnega Balkana v dobi osmanske zasedbe, vendar je v njih v znatni meri zastopan tudi slovenski prostor, ne le s Celjskimi in prek turške nevarnosti v najširšem pomenu besede, temveč ne nazadnje z vsebinami, ki na videz nimajo veliko skupnega z naslovom monografije, zato pa pričajo o avtorju in njegovi življenjski in poklicni poti. Takšni so prikaz gradnje pravoslavne cerkve v njegovi rodni Ljubljani, ko je bil še otrok, izpiski iz župnijske kronike na Žusmu, ki jo je v začetku 20. stoletja pisal njegov stari stric duhovnik, ter izjemno dragoceno pričevanje o tem, kako je mladi študent Ignacij Voje leta 1951 sodeloval pri reševanju dediščine celovške Mohorjeve družbe, matere Celjske Mohorjeve, pri kateri je knjiga izšla.

Tako je upravičen in posrečeno izbran podnaslov monografije *Utrinki preteklosti*. Utrinke minulih